

Götz László (Sankt Pölten):
Keleten kél a Nap
(Összegző tanulmány)²⁴

1981-gyel kezdődően, *Keleten kél a nap* összefoglaló főcím alatt, eddig négykötetnyi nyelvészeti és történettudományi értekezés sorozatot adtam ki. Az egyes kötetek a következők:

I. kötet: Az elő-ázsiai Ósnyelv felé (Az európai nyelvtudomány és történelemszemlélet kritikája). Altötting, 1981.

II. kötet: Kettős mértékkel... (A magyar őstörténetkutatás módszereiről és eredményeiről). Altötting, 1981.

III. kötet: „Boncold csak, nyelvész!” (A finnugor nyelvtudomány módszerei és eredményei). Wien, 1982.

IV/1. kötet: A szumér kérdés (Régészeti, etnogenetikai, nyelvfejlődési és kutatástörténeti elemzés). Wien, 1984.

Amint a címekből is látható, könyveimben oly sokrétű és szerteágazó témakörökkel foglalkozom, hogy azokat egyetlen, szűkre szabott előadás keretében gyakorlatilag lehetetlen érdemben tárgyalni. Ezért csupán rövid tartalmi áttekintést kívánok adni, egyes fontosabb részletkérdések kissé bővebb bemutatásával.

Az I. kötetet módszertani alapvetésnek szántam, amelyben felsorolom és megokolom az eddigi őstörténeti és nyelvfejlődési, nyelvhasználati módszerek fonákságait és melléfogásait, majd megkísérlem új oldalokról közeledni a kérdésekhez, olyan vizsgálati metodikával, amely meggyőződésem szerint sokkal ésszerűbben megalapozott, főleg pedig tetemesen átfogóbb, komplexebb az eddig alkalmazott kutatási módszereknél.

A kötet 1. fejezetében röviden felvázoltam az utóbbi évtizedek régészeti kutatásainak eredményeit a minket érdeklő nyugat-eurázsiai térségben. Ez azért igen fontos, mert belőlük evidens módon következik, hogy az európai tudományosságban az elmúlt 150 év folyamán alkalmazott őstörténeti és nyelvfejlődési elképzelések szöges ellentétben állnak a régészet konkrét tárgyi tényeivel.

A 2. fejezetben az indogermanisztika őstörténeti és nyelvészeti alaptéziseinek keletkezésével és általános elterjedésével foglalkozom. Bemutatva egyúttal azt is, hogy ezeknél az őstörténeti és nyelvfejlődési, valamint nyelvhasználati vizsgálatoknál szinte sehol sem alkalmaztak kielégítően megalapozott, valóban tudományosnak nevezhető módszereket. S e hiányos módszertani alapvetés következményeként a XX. század derekára így kialakult általános őstörténeti és nyelvtudományi koncepció úgyszólván egyetlen részletkérdésben sem tud felmutatni szolid, tényszerű bizonyítékokat, hanem csupán különféle, többé-kevésbé tetszetős hipotézisláncolatokat, amelyek elsősorban és legfőképpen az indogermán nyelveken beszélő népek történelmi és nyelvi kultúrprioritásának eleve tényként feltételezett szemléletére épültek fel.

Hangsúlyozni szeretném, hogy ebben a fejezetben mindenütt tudatosan arra törekedtem, hogy az 50-100 év előtti idők ismeretanyagából kiindulva, azaz önmagukban szemlélve mutassam meg az indogermanisztika őstörténeti és nyelvészeti alaptételeinek belső ellentmondásait. Mert ilymódon sokkal plasztikusabban rajzolódik ki az a rendkívül fontos tudománytörténeti mozzanat, hogy a XIX. századi és XX. század eleji indogermanisztikai

---

²⁴ *Az Első (Szegedi) Iskola Előadásai és Iratai.* ZMTE, Zürich, 1993. pp. 19-38. ISBN 963 8465 00 X
<https://mek.oszk.hu/06400/06488/06488.pdf>.

kutatás gyakorlata még a korabeli ismeretanyagba beágyazva, valamint az akkori indogermanisták által fennen hangoztatott elvi-módszertani követelmények tükrében sem tekinthető tudományosan megalapozottnak és tárgyilagosnak, hanem minden jel szerint csupán az előbb említett indogermán kultúrprioritás elképzelésének alátámasztására és bizonygatására szolgált. Mégpedig igen gyakran a tudományos kutatásban megengedhetetlen eszközök igénybevételével, mint például forrásfélremagyarázás, forráselhallgatás, sőt, nem egyszer forráshamisítás is (vö. az ófelnémet nyelvemlékekben teljesen rendszertelenül váltakoznak a b és p, valamint a d és t hangok, amely tényeket Grimmék a hangtörvények kidolgozásakor következetesen ignoráltak).

Mindehhez járulnak azután az 1. fejezetben ismertetett újabb régészeti tények, amelyek végérvényesen bebizonyították, hogy az európai tudományosságban 1945 előtt képviselt szemlélet, az őstörténeti és nyelvfejlődési elképzelések egytől-egyig velejéig elhibáztak voltak, s az újabb vizsgálatoknak mind nyelvészeti, mind pedig őstörténeti téren teljesen új alapokból kell kiindulniuk.

A 3. és 4. fejezetben az ún. hangtörvények és szabályos hangváltozások látszólagos érvényességének mélyebb és szélesebb körű nyelvi összefüggéseit mutatom be. Konkrét szópéldákkal sokszorosán igazolva, hogy ezek a hangváltozások túlnyomórészt nem időbelileg egymás után következnek be, – ahogyan az akadémikus nyelvészet véli – hanem egyugyanazon nyelven belül egyidejűleg is tömegesen kimutathatók. Vagyis egészen nyilvánvalóan nem a nyelvek időbeli fejlődésének jelei, hanem legelsősorban jelentéstani (szemantikai) szerepük van: nevezetesen egy-egy általános jelentésű, gyűjtőfogalom jellegű alapszó tömássalhangzói megváltozása útján az eredeti tőszóhoz jelentésbelileg közelálló új szavak keletkeznek.

Például: a német „Garten” (kert) szó eredeti jelentése sövény, fonadék, bekerített hely, kerítés volt. Ennek megfelelően az indogermán hangtörvényes nyelvészet a szó származását így vezeti le: ógörög chórtos (bekerített hely, karám), ebből eh→h „hangfejlődéssel” latin hortus (kert), majd további h→g „hangfejlődéssel” gót garda (karám), ebből ófelnémet garto (kert), végül mai német Garten (kert). Íme, – mondják a nyelvészek, – ez az egzakt „hangfejlődés”, pontosan úgy, ahogy Grimm hangtörvényei a gégehangoknál előírják: k vagy eh→h→g.

A valóságos nyelvi helyzet azonban egészen másképpen fest. A gégehangok mindegyik variációja ugyanis az előbb felsorolt nyelvek mindegyikében egymás mellett egyidejűleg megtalálható, mégpedig igen közeli jelentésárnyalatok megnevezésére.

Ógörög: goryt-os (tegez – azaz „fonadék”), kyrt-e (fonadék), kyrt-ia (kosár – azaz „fonadék”), kart-alos (kosár – azaz megint csak „fonadék”), chórt-os (karám).

Latin: goryt-us (tegez), crat-is (fonadék), hort-us (kert).

Ófelnémet: gart (város – azaz „bekerített hely”), gart-o (kert), krat-to (kosár – azaz „fonadék”), chraz-zo (szekérkas - azaz „fonadék”), hurd (fonadék).

Mai német: Gart-en (kert), Krät-te (kosár – azaz „fonadék”), Krät-ze (hátikosár – azaz ismét csak „fonadék”), Hürd-e (karám).

E példa egyúttal megmutatja azt is, milyen gazdag – jelentésbelileg és hangtanilag szorosán egybetartozó – szócsaládokkal rendelkeznek a nyelvek, valamint élesen rávilágít arra is, hogy a hangtörvényekkel és az időbelileg egymás után bekövetkezőknek gondolt szabályos hangváltozásokkal az egyes nyelvek ezen terebélyes szóbokraiból nyelvenként csak egy-egy szót tudnak kiragadni és ún. „szabályos hangfejlődési” sorba állítani, míg az illető szócsaládok összes többi szavait külön-külön, a szóbokortól mesterségesen elválasztva szemlélik és etimologizálják.

A hangváltozások ezen elsődleges szemantikai szerepének felismeréséből következik, hogy valóban módszeres, komplex nyelvhasználatok a jövőben csak úgy végezhetők, ha az egyes nyelvek hangtanilag és jelentéstaniilag szerves összefüggésben álló szócsaládjait

együttesen vizsgáljuk, és így – összességükben – vetjük egybe más nyelvek szintén együttesen szemlélt hasonló szóbokraival. Ezt a nyelvvizsgálati eljárást legegyszerűbben szemantikai–fonetikai nyelvhasonlítási módszerek nevezhetjük.

Az I. kötet 5. fejezetében ezen új nyelvhasonlítási módszer gyakorlati alkalmazásának lehetőségeit vázoltam fel, – a nyelvcsaládi határokon túlmutató nyelvvizsgálatok vetületében is – valamint egyúttal bemutattam néhány tucatnyi jellemző párhuzamot a szumér és a szemita, indogermán, magyar nyelvek között található, többszáz szóra rügő szótári megfelelésekből.

A II. kötettel, amelyben a finnugor eredetű magyarság nyelvészeti hipotéziséből kinőtt magyar őstörténeti konstrukciók visszásságait és belső ellentmondásait tárgyalom, nem szükséges most hosszasan foglalkozni. Az ott szőnyegre kerülő kérdések általában – legalábbis nagyvonalakban – amúgyis közismertek, s ha valakit, aki olvasta könyveimet, egyes részletek közelebbről érdekelnek, az előadás után bővebben elbeszélgethetünk róluk.

Jelenleg csak arra szeretnék nyomatékosan rámutatni, hogy őstörténet-kutatásunk az uráli–finnugor népek őshazáját, illetve pontosabban mondva, őshazáit – mert hiszen akkurátusan megkülönböztetik a kb. Kr. e. 6000–4000 közé gondolt uráli ősnépet, ősnyelvet és őshazát, valamint a kb. Kr. e. 4000–2000 tájára helyezett finnugor ősnépet, ősnyelvet és őshazát (hogy az ugor és előmagyar ősnépekről, ősnyelvi fokozatokról és őshazákról ne is beszéljek) – olyan földrajzi térségekben keresi, amely területeken a régészeti kutatások jelenlegi állása szerint a Kr. e. 4000-et meg előző időkben nem éltek emberek, 4000 és 2000 között pedig csak gyér paleolitikus–mezolitikus csoportok mutathatók ki, amelyek száma az újabb etnográfiai kutatások egyértelmű tanúsága szerint nem haladta meg – jobban mondva nem haladhatta meg – a halász–vadász–gyűjtögető gazdasági foknak megfelelő 0,01–0,09/km²-es népsűrűséget. Hangsúlyozom, ezek a népsűrűségi adatok a halász–vadászokra vonatkoztatva nem olyasféle spekulatív munkahipotézisek, mint például az uráli–finnugor ősnép és ősnyelv elképzelése, hanem a különböző, még nemrégiben is halász–vadász fokon állt, izolált népcsoportoknál végzett etnográfiai vizsgálatok során megállapított tények, amelyek egyszerűen abból adódnak, hogy egy bizonyos terület halai, vadjai és ehető bogycsoportjai – pontosabban mondva ezek évi szaporulatai, illetve termés hozamai – csak a fent említett gyér lakosság megélhetésére elégségesek. A 0,01 és 0,09 közötti tetemes ingadozás abból adódik, hogy a népesség száma mindenütt és mindenkor a földrajzi környezet kedvezőbb vagy kedvezőtlenebb ökológiai adottságainak függvénye. Így például a 0,09/km²-es maximum csak kivételesen kedvező ökológiai viszonyok mellett érhető el, mint amilyeneket némely trópusi–szubtrópusi vidéken találunk, ahol a banán, datolya, kókuszdió a szó szoros értelmében az ölébe hullik a gyűjtögetőnek. Ebből viszont az is következik, hogy a finnugrisztika által nyelvészeti spekulációk segítségével őshazaként kijelölt Oka–Káma–Belaja-környéki területeken – nem is beszélve a Hajdú Péter-féle Alsó-Ob-menti tundrákról – az előbb említett népsűrűségi adatoknak nyilvánvalóan csak az alsó szegmentumával, azaz nagyjából csupán 0,01–0,03/km²-es népsűrűséggel számolhatunk, mégpedig egészen az ottani neolitikum kezdetéig, kb. Kr. e. 2000–1800 tájáig. Szemléltető példával élve ez a népsűrűség azt jelenti, hogy a mai Magyarország 93 000 km²-es területének megfelelő bármely északkelet-európai vagy észak nyugat-ázsiai térségben Kr. e. 2000-et megelőzően csupán mintegy 930–2790 főnyi halász–vadász népesség talált magának megélhetést. De még ha a maximálisan lehetséges 0,09/km²-es népsűrűséget vennénk is alapul, – ami azonban, amint előbb láttuk, ezekre az északi területekre vonatkoztatva gyakorlatilag lehetetlen, – akkor sem jutnánk többre 8370 főnél 93 000 km²-en.

Úgy gondolom, nem kell bővebben bizonygatnom, hogy ilyen alacsony népsűrűség mellett semmiesetre sem beszélhetünk ún. „alpnépességek”, netalán nagyobb területeken többé-kevésbé egységes közös „alapnyelvek” kialakulásáról – amint a finnugrisztika teszi. A száraz valóság tehát az, hogy mivel Kr. e. 4000-et megelőzően a Volga nyugat–keleti

irányú felső folyásának szélességi fokától északra a régészet megállapítása szerint sem Kelet-Európában, sem Nyugat-Ázsiában nem éltek emberek, a finnugrisztika Kr. e. 6000-4000 közé helyezett ún. uráli ősnépet és ősnyelvét – akár a Kámánál, akár az Alsó-Ob-menti tundrán mindenestől a mesék világába kell utalnunk. A Kr. e. 4000-2000 tájára kikövetkeztetett ún. finnugor ősnépet és ősnyelvét pedig a fent közölt népsűrűségi adatok tükrében – igen enyhén szólva teljesen valószínűtlen hipotézisként kell értékelnünk.

A III. kötet témái közül feltétlenül ki szeretném emelni az 1. fejezetet, mert annak külföldi szakirodalmi hivatkozásaiból és bő, szószerinti idézeteiből egyértelműen megállapítható, hogy a modern nemzetközi őstörténet- és nyelvkutatás legnevesebb kapacitásainak egész sora az utóbbi 40-50 évben elvi-módszertani meggondolások és kimerítő metodikai elemzések alapján kereken elvetette az indogermán nyelvcsaládfa hipotézisét, de a közös ősnép és ősnyelv elképzeléseit is. Kiderült, hogy az indogermán nyelvek nem alkotnak genetikus nyelvcsaládot, hanem minden valószínűség szerint sok kisebb-nagyobb nyelvből, hosszú időközön keresztül fennállott szomszédság és állandó érintkezések útján areális²⁵ nyelvsvözettség módjára lassan és fokozatosan alakultak ki, nagyjából a Kr. e. 3/2. évezred fordulóját követő időkből, s végső konszolidálódásuk csak a Kr. u. 1. évezredben fejeződött be. Ugyancsak kimutatták, mégpedig szintén alapos, elvi-módszertani vizsgálatok útján, hogy a feltételezett közös indogermán ősnyelv hangtörvényes alapon megkísérelt rekonstrukciója eleve lehetetlen.

Ezek az újabb indogermanisztikai felismerések számunkra – azaz finnugor vonatkozásban – óriási horderejűek, mert nem kevesebbet jelentenek, mint az egész finnugrisztika teljes csődjét, mégpedig mind nyelvészeti, mind pedig őstörténeti téren.

Először is az uráli–finnugor nép- és nyelvcsalád egész időrendi konstrukciója, a 6-8000 éves uráli, a 4-6000 éves finnugor és a 3-4000 éves ugor ősnépek és ősnyelvi fokozatok teljes egészükben elválaszthatatlanul összefüggenek az indogermanisztika 1945 előtti időrendi és genetikus nyelvcsaládi elképzeléseivel, az indogermán ősnépi és ősnyelvi fokozatok egykori kronologizálásával. A finnugrisztika nyelvcsaládi időrendje ugyanis egyedül és kizárólag egy sor olyan szón alapul, amelyek számos indogermán nyelvben, és ugyanúgy, a finnugor nyelvek jó részében is megtalálhatók. Ezekről a szavakról az indogermanisztika annak idején, a XIX. században azt állította, hogy a még osztatlan indogermán ősnyelv szókincséhez tartoznak, illetve részben a már elkülönült indo-iráni ősnyelvhez. Mivel pedig e szavak sok finnugor nyelvben is előfordulnak, úgy okoskodtak, hogy e szavakat még a finnugor nyelvi egység korában kellett átvenniük a finnugoroknak, vagyis a finnugor ősnyelvi egység nagyjából egykorú volt az indogermán ősnyelvvel, illetőleg az indo-iráni ág önállósulásának kezdeteivel. Az indo-irániak kiválását pedig annak idején (még a XIX. században) kb. Kr. e. 3000 tájára gondolták helyezhetni, mivel a rekonstruált közös indo-iráni szókincsben nincsenek földművelési szavak, s ebből arra következtettek, hogy az indo-irániaknak még a földművelés megismerése előtt kellett elszakadniuk a többi indogermántól. A földművelés kezdeteit viszont a múlt század végén és századunk elején, konkrét abszolút időrendi adatok teljes hiányában, úgy gondolomformán, a Kr. e. 3. évezredre becsülték.

Pusztán ezen indogermán nyelvészeti spekulációk és többrendbeli tétova, teljesen hipotetikus jellegű becslések alapján került tehát a finnugor alapnyelv is kb. Kr. e. 4000-2000 közé. Nomármost, miután maga az indogermanisztika adta fel az indogermán ősnép és ősnyelv hipotézisét, s az indogermán nyelvek kialakulását areális nyelvkiegyenlítődésként értelmezi, amelynek kezdetei csak a Kr. e. 2. évezred első felében foghatók meg legkorábban, milyen jogon, de legfőképpen, milyen tudományos adatok, bizonyítékok alapján beszél a finnugrisztika továbbra is változatlanul, mintha mi sem történt volna időközben, Kr. e. 4000-2000 közötti finnugor alapnyelvről?! Hiszen láttuk, hogy a finnugor

---

²⁵ Az areális magyarul területi, az area=terület latin szóból. – *A szerk.*

nyelvcsaládi időrendi konstrukció teljes egészében az egykori, ma már teljesen elavult indogermán nyelvcsaládi időrend elválaszthatatlan függvénye, azzal áll vagy bukik.

A második, még az előzőnél is döntőbb csapás azért érte a finnugrisztikát, hogy a modern nyelvkutatás kimutatta: a feltételezett közös ősi indogermán nyelv hangtörvényes alapon eszközölt rekonstrukciója a priori lehetetlen – még ha lett volna is valaha ilyen ősnyelv. Ezzel kapcsolatban feltétlenül hangsúlyozni kell, hogy bár az indogermán nyelvek számos igen régi nyelvemlékkel rendelkeznek, amelyek – ha a még nem teljesen indogermanizálódott, de már preindogermánnak nevezhető hettita nyelvet is idevesszük – már a Kr. e. 2. évezred derekán feltűnnek, ennek ellenére mégis kiderült, hogy még ezeknek a valóban ősi és tekintélyes számú nyelvemlékeknek segítségével is elvileg lehetetlen egy közös ősi nyelvállapotot rekonstruálni.

Hogyan állunk viszont ilyen körülmények között a finnugrisztika által hangtörvényes alapon visszakövetkeztetett közös uráli, finnugor és ugor alapnyelvekkel, amelyeket nyelvészeink mint konkrét, egykor valóban létezett ősnyelvekként tartanak számon, sőt velük kapcsolatban egyenesen „végérvényesen bebizonyított” nyelvi és népi leszármazásról, az ezekben a kikövetkeztetett ősnyelvi fokozatokba besorolt rekonstruált hangalakokról pedig mint „megdönthetetlen nyelvtörténeti tényekről” beszélnek? Nos, hogy mit is ért a finnugrisztika „nyelvtörténeti tényeken”, az az alábbiakból hamarosan kiderül. Vegyük ezért szemügyre a valóságos – nem hangtörvényes alapon kikövetkeztetett – nyelvi tényeket.

A magyar nyelv legrégebbi emlékei 950 táján jelentkeznek, Bíborbanszületett Konstantin császár néhány fennmaradt név- és közszóközlésével (pl. Atelkuzu). Ezután jó fél évezredes szünet következik a finn nyelv XVI. századi első emlékeiig, majd további 200 éves megszakítással feltűnnek a többi finnugor nyelv emlékei is a XVIII–XIX. században. Vagyis magyarul mondva a finnugor nyelveknek a magyaron kívül gyakorlatilag nincsenek nyelvemlékei, érte ezalatt olyan szövegeket, amelyekből a nyelvek hangtörvényes alapon feltételezett fejlődésére vonatkoztatható adatok kihámozhatók lennének, ami pedig mindenféle hangtörvényes, szabályos hangváltozásokkal dolgozó nyelvvizsgálati módszer nyelvi visszakövetkeztetéseinek elsődleges és elengedhetetlen előfeltétele. A száraz valóság ugyanis az, hogy a finn nyelv, első nyelvemlékeinek megjelenése óta, gyakorlatilag semmit sem változott, a többi finnugor nyelv pedig csak annyiban, hogy ezek a töredéknépek és -nyelvek a XIX. század eleje óta az eloroszosodás többé-kevésbé előrehaladott állapotában leledzenek, aminek konkrét bizonyítéka Munkácsi Bernát 1888–89-es vogul-osztják kutatóútján szerzett tapasztalata. Munkácsi ugyanis útbeszámolójában maga vallotta be, hogy semmi hasznát sem vette Reguly magával vitt 1845-ös szójegyzékének, mert 1888-ban a vogulok már egészen másképpen ejtették ki a szavakat. Ami pedig a magyart illeti, ebben sem mutatható ki – 1000 évre visszamenőleg sem – egyetlen egy valódi, hangfejlődésként értékelhető mássalhangzó-változás sem.

Miféle – konkrét, nyelvemlékekben adatható – hangváltozásokra építi tehát a finnugrisztika a maga „hangtörvényeit” és „szabályos hangváltozási” elképzeléseit, s miből következteti vissza az uráli, finnugor és ugor ősnyelvi szavak hangalakjait? Bizony nem másból, mint egyedül a különböző finnugor nyelvek szavainak mai hangalakjaiból, mert mint láttuk, valódi történeti hangváltozások – érte ezalatt a mássalhangzók ún. „eltolódását” egyetlen finnugor nyelvben sem adathatók. Ilyen körülmények között tehát a kikövetkeztetett uráli, finnugor és ugor ősnyelvi szavak rekonstruált hangalakjai az égvilágon mindennek nevezhetők, csak „megdönthetetlen nyelvtörténeti tényeknek” nem. Az előbb elmondottakból láthatjuk, hogy az indogermanisztikában az utóbbi évtizedekben bekövetkezett alapvető módszertani és szemléleti változások a finnugor nyelvészet lába alól valósággal kihúzták a talajt, és a finnugor ősnépi és ősnyelvi elképzelések végérvényesen elvesztették minden tudományos hitelüket.

Még sokat lehetne beszélni a finnugrisztika hangtörvényes szemfényvesztéseiről, például arról, hogy a többi finnugor nyelv szavainál gyakran 600-800 évvel korábról adathozható magyar szavak hangalakjait gyakorlatilag figyelembe sem veszik az ősnyelvi szavak rekonstrukciójánál. Avagy arról, hogy a finnugor etimológiai szótárakban található, uráli, finnugor vagy ugor korinak állított, kikövetkeztetett „csillagos” szavak mássalhangzói szinte kivétel nélkül, majd minden esetben megegyeznek az északi finnugor nyelvek megfelelő szavainak mai mássalhangzóival, holott mindenféle hangtörvényes nyelvhasználat alapvető elvi-módszertani kiindulópontja éppenséggel az a meggyőződés, hogy a szavak mássalhangzói az idők folyamán kérelhetetlen szükségszerűséggel szabályosan és törvényszerűen megváltoznak.

A IV/1-es kötet első fele tulajdonképpen az I. kötet régészeti fejezetének kibővített változata. Az I. kötet elején ugyanis csak egészen röviden, mintegy „távirati stílusban” vázoltam fel az újabb régészeti kutatások eredményeit, mert nem akartam mindjárt a könyvsorozat kezdetén úgyszólván elriasztani az olvasókat a régészeti lelőhelyek, kultúrkörök, kerámiatípusok tömegének száraz felsorolásával és részletes tárgyalásával, ami meglehetősen egyhangú olvashatóság lett volna. A három előző kötetrel azonban, úgy gondolom, már eléggé előkészítettem az érdeklődő olvasóközönseget e rágós falat megemésztésére. Semmi esetre sem mondhattam le ugyanis a nyugat-eurázsiai régészeti kutatások mai állásának részletekbe menő, aprólékos ismertetéséről, mert őstörténeti és nyelvtörténeti szemléletben központi helyet foglalnak el az utóbbi évtizedek ásatásainak eredményei, s egész koncepciómat végeredményben legfőképpen a régészet tárgyi tényeire alapozom. Ez az eljárás éles módszertani ellentétben áll az őstörténet-kutatásban és nyelvtudományban eddig általánosan alkalmazott, ún. spekulatív vizsgálati módszerekkel, amelyek lényege az, hogy a kiindulópont minden esetben valamilyen többé-kevésbé ésszerű, vagy legalábbis nem eleve lehetetlen munkahipotézis, amihez azután az ún. segédtudományokból igyekeznek alátámasztó adatokat összegyűjteni. E szemléletmód keretében természetesen domináns szerep jutott a történeti nyelvészetnek, különösen azóta, mióta a hangtörvényekkel és a szabályos hangváltozásokkal megfoghatni vélték a nyelvek fejlődésének, elágazódásainak, kapcsolatainak mintegy természettudományos egzaktással nyomon követhető szakaszait. Így tehát a nyelvészet kb. 120-130 év óta mindenféle őstörténeti kérdés legfőbb tudományszakának számított, s mellette az egyéb rokon diszciplínák, mint például a szűkebb értelemben vett őstörténet-kutatás, a néprajz, de az embertan és a régészet is, csak a segédtudományok szerepét tölthették be. Feladatuk gyakorlatilag abban merült ki, hogy a nyelvészek különböző nyelvrokonsági, nyelvfejlődési, sőt mi több, ősműveltségi, ősnépi és őshaza-meghatározási hipotéziseihez kiegészítő adatokat szolgáltathattak. Ha pedig valamilyen történelmi forrás, néprajzi adat, embertani tény vagy régészeti lelet nem volt beleilleszthető az éppen divatos nyelvtörténeti vagy egyéb munkahipotézisekbe, akkor ezekről egyszerűen nem vettek tudomást (vö. pl. az obi-ugoroknak a magyarságtól teljesen elütő embertani képével, ami már a múlt század vége óta közismert tény, de a finnugor nyelvészeti indíttatású magyar őstörténet-kutatás mindmáig nem hajlandó tudomásul venni).

Magam viszont fordított módszerrel dolgozom. Semmiféle előre megfogalmazott munkahipotézist nem állítok fel, hanem legelőször a régészet konkrét tényeit gyűjtöm össze, s csak ezután igyekszem a leletekben, kultúrkörökben, valamint ez utóbbiaknak a leletekből kibontható összefüggéseiben, párhuzamaiban, egymáshoz való időbeli és térbeli viszonyulásaiban megnyilatkozó egykori őstörténeti képet megragadni és lehetőség szerint ellentmondásoktól mentes logikus rendszerbe foglalni. Számomra tehát a régészet nem segédtudomány, hanem éppen ellenkezőleg: a történeti nyelvészetet és az őstörténet-kutatást tekintem a régészet segédtudományainak. Szemléletben mindenféle spekulatív nyelvészeti és őstörténeti hipotézis vagy koncepció kizárólag annyiban nyer

létjogosultságot, amennyiben ellentmondásoktól mentesen összhangba hozható a régészeti kutatások mindenkori állásával.

Meggyőződésem szerint a jövőben csakis ezzel a régészeti súlypontú őstörténet-kutatással lehet megbízható, szilárd eredményeket elérni, mert amint könyveimben sokszorosan megmutattam, az eddig alkalmazott nyelvészeti orientációjú spekulatív vizsgálati módszerek sorozatosan zsákutcába vezettek. Gondoljunk csak az előadásom elején említett uráli–fennugor őshaza-meghatározási kísérletek csúfos kudarcára: olyan területeken kerestek „őshazákat”, ahol a kérdéses időszakban nem éltek emberek. Mellesleg megjegyezve, ez a megállapítás pontosan ugyanígy vonatkozik a Közép-Ázsiától Skandináviáig terjedő különböző indogermán őshaza-hipotézisekre is: egyetlen, indogermán őshazaként feltételezett területen sem mutatható ki Kr. e. 2000-3000-et megelőzően élelemtermelés, hanem mindenütt csak halász-vadász hordákat találunk, a fentebb bemutatott rendkívül alacsony népsűrűséggel. Ez a tény viszont gyakorlatilag kizárja, hogy ezeken a területeken bármiféle kompakt „alpnéesség”, még kevésbé nagyobb térségben egységesen beszélt ősnyelv kialakulhatott volna. Már ebből az egyetlen példából is világosan felismerhető, miért kell őstörténeti kérdések eldöntésekor legelső sorban a régészet tényszerű tárgyi eredményeire támaszkodnunk, és mindenféle, pusztán nyelvészeti megalapozású koncepció hitelét csakis a régészeti kutatások eredményeihez mérnünk.

A IV/1-es kötetben tehát az olvasó megtalálja a nyugat-eurázsiai régészeti kutatások mai állásának tömör, kézikönyvszerű össze állítását. Ebből a régészeti felmérésből egyértelműen megállapítható, hogy a földművelés, állattenyésztés, azaz az újkőkor vagy neolitikum Elő-Ázsiában több évezreddel korábban megkezdődött, mint Nyugat-Eurázsia bármely más területén. Az élelemtermelő gazdasági forma viszont kb. százszor annyi ember megélhetését teszi lehetővé, mint a halász-vadász fokozat. Így Elő-Ázsiában a neolitikum kialakulása után valóságos demográfiai robbanás következett be, a népesség mintegy két évezred alatt megszázsorozódott. Majd – miután a népszaporodás a neolitikus földművelés termelékenységű szintje által megszabott felső határt túlhaladta – kb. Kr. e. 6000-rel kezdődően, hullámszerűen többszörösen megismétlődő, hatalmas méretű gyarmatosítások következtek be, eleinte a közvetlenül csatlakozó területeken, később azonban lassanként szinte egész Európában és Nyugat-Ázsiában, a legészakibb területeket kivéve, az Atlanti-óceántól Indiáig és az Altajig. Ezeket a szakaszosan bekövetkezett gyarmatosításokat a régészeti leletek világánál pontosan nyomon tudjuk követni, annak ellenére, hogy Nyugat-Eurázsia hatalmas területei régészetileg még csak igen felületesen átkutatottak.

Ezt a gyarmatosítási folyamatot pontosan úgy kell elképzelnünk, mint ahogyan az utóbbi évszázadokban Észak-Amerika gyarmatosítása végbement. A földművelő, állattenyésztő, később már fémművességgel is rendelkező elő-ázsiai telepések vagy leigázták, vagy kiirtották, vagy pedig északabbra szorították a helyben talált, igen gyér számú halász-vadász hordákat, éppúgy, mint Amerikában is történt az indiánokkal.

E vándorlásokkal kapcsolatban feltétlenül hangsúlyozni szeretném azt az eminens fontosságú antropológiai tény, hogy az ún. kaukázusi-europid nagyrasz, azaz a fehér emberfajta földrajzi elterjedettsége Nyugat-Eurázsiában szinte pontról pontra megegyezik azokkal a területekkel, amelyekre a régészeti leletek tanúsága szerint a tömeges elő-ázsiai neolitikus és kora fémkori gyarmatosító hullámok az idők folyamán eljutottak. Ez pedig a bizonyosságot megközelítő valószínűséggel arra vall, hogy Európa és Nyugat-Ázsia lakossága túlnyomó többségében ezen Elő-Ázsiából érkezett földművelő gyarmatosítóktól származik.

S itt kapcsolódik bele ebbe a globálisan szemlélt őstörténeti képbe az az első pillantásra valóban meglepő körülmény, hogy az Elő-Ázsiából ismert legrégebbi kultúrnyelv, a szumer, szinte minden nyugat-eurázsiai nyelvben százszámra menő szoros szótári párhuzamokkal rendelkezik. Ezeket a nyelvi összefüggéseket az akadémikus európai nyelv- és őstörténet-

kutatás – s így természetesen a finnugrisztika is – dilettánsok és megszállottak fantáziaszüleményeiként értékeli, és vizsgálatukat teljesen tudománytalan hóbortnak bélyegzi. Az egyik legfőbb érv e nyelvhasonlítások ellen az, hogy ilyesmi szöges ellentétben áll a hangtörvényekkel és a szabályos hangváltozásokkal, mivel a kérdéses szumér szavak 4-5000 év távlatában sem mutatnak fel úgyszólván semmilyen hangváltozásokat, hanem túlnyomórészt megegyeznek a mai nyelvek velük összevetett megfelelő szavainak hangalakjaival, illetve csak egészen lényegtelen hangtani különbségeket árulnak el. A másik leggyakoribb ellenvetés szerint a szumér nyelv csak átmeneti jellegű, jelentéktelen, ún. „sziget nyelv” lett volna, amelyet csupán a mai Irak déli felében használtak, de ott sem túl hosszú ideig. Nyilvánvaló tehát, – állítják, – hogy semmi esetre sem lehet kontinentális méretű masszív szumér nyelvi hatásokkal számolnunk a nyugat-eurázsiai nyelvekben.

Ha azonban közelebbről megvizsgáljuk ezt a kérdést és összevetjük elsősorban az Elő-Ázsiából kiindult, évezredekken ke resztül hullámszerűen többszörösen megismétlődő tömeges gyarmatosítások régészetileg kétségbevonhatatlanul bizonyítható tényével, valamint ehhez szorosan kapcsolódóan a I V/1 -es kötetem ben bemutatott, több mint 2000 évig tartó abszolút szumér kulturális, politikai és nyelvi dominanciával, – nemcsak Dél-Irak ban, hanem Elő-Ázsia hatalmas területein, a Perzsa-öböltől az örmény hegyvidékig és Közép-Irántól Kelet-Anatóliáig és a szíriai partokig, – továbbá az előbb említett, szintén cáfolhatatlan antropológiai adattal, s végül, de nem utolsósorban, azzal az igen magas fokon valószínűsíthető felismeréssel, hogy a hangtörvények minden jel szerint nem a nyelvek belső lényegéből fakadó törvényszerűségek, és a hangváltozások szintén nem a nyelvek időbeli fejlődésének csálhatatlan bizonyítékai, hanem elsősorban és legfőképpen a szavak szemantikai szétágazódását tükrözik, nos, ha mindezen szempontokat figyelembe vesszük, alaposan megfontoljuk és józanul mérlegeljük, akkor a kérdéses összefüggések a szumér és a mai nyelvek között egyszerűen érthetőkké, sőt egyenesen szükségszerűen elvárhatókká válnak. Ilyen körülmények között viszont éppenséggel az akadémikus nyelvészetnek és őstörténet-kutatásnak a szumér nyelvhasonlítások elleni fent említett érvelési módját nevezhetnénk fantáziaszüleménynek vagy akár tudománytalan hóbortnak is, mivel kétségkívül igen nagyfokú őstörténelmi ignorancia kell annak feltevésére, hogy az előbb említett, ismételt és tömeges elő-ázsiai gyarmatosításoknak semmiféle nyelvi nyomai sem maradtak volna fenn.

Végeredményben tehát ezek a régészetileg egyértelműen ki mutatható tömeges elő-ázsiai gyarmatosítások elengedhetlenné teszik a szumér nyelv fokozott figyelembevételét mindennemű jövőendőbeli nyelvvizsgálatnál, mégpedig nemcsak szumér–magyar, illetve szumér–finnugor viszonylatban, hanem éppúgy a többi nyugat-eurázsiai nyelvcsoporthoz, nyelvcsalád nyelvfejlődési és nyelvhasonlítási vizsgálataiban is. Vagyis – s ezt jól jegyezzük meg magunknak – nem valamiféle „exkluzív” szumér–magyar nyelvhasonlításról vagy netalán népi leszármaztatásról van szó, hanem ennél sokkal, de sokkal nagyobb horderejű nyelvtörténelmi kérdéssről. Nevezetesen arról, hogy ezek a még ma is tömegesen található, igen szoros és frappáns szumér nyelvi megfelelések Nyugat-Eurázsia szinte valamennyi nyelvében, régészeti és őstörténelmi ismereteink mai fokán csakis egy ősi nyelvi koiné, azaz nyelvközösség, illetve közlekedő nyelv vagy lingua franca egykori létezésével magyarázhatók az elő-ázsiai térségben, az ottani neolitikus és korai fémkori időkben.

E nyelvközösség nyelvi elemeinek tömege az Elő-Ázsiából kiindult földművelő, állattenyésztő, majd később már fémművességgel is rendelkező gyarmatosokkal jutott el Európa és Nyugat-Ázsia délebbi területeire, s ez új lakóhelyeken az idők folyamán egyfelől saját belső fejlődés útján eleinte nyelvjárásokra, később önálló külön nyelvekre oszlott, másfelől pedig a halász-vadász őslakosság nemzetiségi, törzsi nyelvei a közöttük vagy közvetlen szomszédságukban élő elő-ázsiai gyarmatosok nyelvjárásait többé-kevésbé eltorzítva – pidginizálva – kisebb vagy nagyobb mértékben átvették, illetve beépítették saját

nyelvszerkezetükbe, oda idomították a maguk hangrendjéhez. Ez a pidginizáció – francia gyarmati területeken kreolizációról beszélünk – a legtöbb volt európai gyarmaton már alig 100-200 éves gyarmati uralom után kifejlődött, mennyivel inkább be kellett tehát következnie az egykori elő-ázsiai gyarmatokon, amelyeken a gyarmatosítás sokkal hosszabb ideig tartott, s ráadásul a gyarmatosítók és az őslakosság közötti kultúrákülönbség is sokkal nagyobb volt, mint a modern európai gyarmatokon.

Ha most ezt a nyelvfejlődési szemléletet átvisszük a magyar és a finnugor nyelvek rokonsági viszonyára, ez magyarul azt jelenti, hogy az ún. uráli-finnugor nyelvcsalád esetében nem genetikusan, azaz leszármazás-beli nyelvrokonsággal állunk szemben, hanem csupán sok kis paleolitikus–mezolitikus halász-vadász közösség eredetileg különálló nemzetiségi nyelveinek egy délről érkezett, elsöprő kultúrfölénnyel rendelkező földművelő-állattenyésztő-fémműves népcsoport nyelvének domináns hatásaira bekövetkezett részleges nyelv-kiegyenlítéséről, vagyis egy ún. areális nyelvsvövetségről beszélhetünk, éppúgy, ahogy ezt az újabb tárgyilagos indogermanisztikai kutatások az indogermán nyelvek kialakulása mikéntjének esetében is megmutatták.

Ez a konvergencia nyelvi fejlődés eleinte nyilvánvalóan csupán a mindennapi érintkezés szükségleteire korlátozódott, főleg a cserekereskedelemben (a finnugoroknál prémek!) elengedhetetlen kölcsönös megérthetőség fogalomkörére, s csak huzamosabb egymás mellett vagy egymás között élés és állandó, rendszeres kapcsolatok révén fokozatosan került sor arra, hogy a déli kultúrnyelv szavai és nyelvtani elemei tömegesebben átjutottak és beépültek az őslakosok nyelvjárásainak szerkezetébe és hangrendjébe.

A kérdéses, déli eredetű kultúrnyelv pedig a régészeti leletek tanúsága szerint azon telepések nyelve volt, akik Kr. e. 2000 és 1500 között több hullámban tömegesen előzönlöttek a Dél-Urál vidékét és az Oka, Káma, Középső-Volga, Ufa, Urál, Ob, Irtysz folyók mellékét (bel novói, abasevói, gerendavázas és katakombasíros kultúrák Kelet-Európában, andronovói műveltség Nyugat-Ázsiában). A telepések nyugatabbi részlege zömmel Transzkaukáziából és a Kubán-kultúra területéről érkezett, a keletebbi, Ob–Irtysz-vidéki csoportok pedig a dél-turkesztáni korai bronzkori kultúrkörből (Namazga IV. és V. periódusa), azaz mindannyian az elő-ázsiai őskultúrák elsődleges gyarmati területeiről, amely helyeken az elő-ázsiai telepések már jóval korábban, a Kr. e. V. évezreddel kezdődően meghonosították az élelemtermelő gazdasági formát.

Magam e déli, végső fokon elő-ázsiai eredetű Volga–Urál–Ob-vidéki korai bronzkori gyarmatosok nyelvét tekintem a magyarban található tömeges szumer nyelvi párhuzamok forrásának. E tekintetben teljes mértékben csatlakozom László Gyula azon nézetéhez, hogy a finnugor nyelvcsalád részleges areális egységeseződésének forrása az ősmagyar nyelv lehetett: ennek domináns hatásaira egyenlítődték ki többé-kevésbé az egyes finnugor nemzetségek, törzsek eredetileg különböző nyelvei (lásd László Gy.: *Őstörténetünk*. 1981, 43. old.). Míg azonban László Gyula a szvidéri kultúra népességévei kapcsolja össze az előmagyarokat, addig én e Dél-Urál-vidéki, végső fokon elő-ázsiai eredetű gyarmatosokban látom a magyar nép és nyelv fokozatos kialakulásának legkorábban megfogható kezdeteit.

Ajánlott irodalom

- Badiny Jós Ferenc: *Káldeától Ister-Gamig I. A sumir őstörténet*. Buenos Aires, 1971.
Badiny Jós Ferenc: *Az Ister-gami oroszlanok titka*. Buenos Aires, 1979.
Baráthosi Balogh Benedek: *Szumirok*. Buenos Aires, 1973.
Bobula Ida: *A szumer–magyar rokonság*. Buenos Aires, 1962.
Bobula Ida: *Kétezer magyar név sumir eredete*. Mexico, 1969.
Bobula Ida: *Sumerian Affiliation. A Plea for Consideration*. Washington, 1951.
Childe Gordon: *Vorgeschichte der europäischen Kultur*. 1949.

- Csóke Sándor: A sumer ősnyelvtől a magyar élőnyelvig. New York, 1969.
- Csóke Sándor: *Sumir–magyar egyeztető szótár*. Buenos Aires, 1970.
- Csóke Sándor: Sumer–magyar összehasonlító nyelvtan. Argentína, 1972.
- Csóke Sándor: Sumer–finnugor–mongol–török összehasonlító nyelvtan I–II. 1974–1976.
- Csóke Sándor: *A magyar nyelvben továbbélő sumer*. Sumer–magyar tanulmányok III. 36
- Csóke, Alexander: Sumerisch-ungarische vergleichende Grammatik. Austria, 1980.
- Daimel, Anton: *Sumerisches Lexikon I—IV*. kötet. 1928–1933.
- Daimel, Anton: *Sumerische Grammatik*. 1939.
- Érdy Miklós: A sumir, ural–altaji, magyar rokonság kutatásának története. New York, 1974.
- Fettich Nándor: Újabb adatok az őskori kocsihoz a Kárpát-medencében. Ethnográfia (Bp.), 1969.
- Gosztony (Gosztonyi) Colman-Gabriel: Dictionnaire d'étimologie sumérienne et grammaire comparée. Paris, 1975.
- Gosztonyi Kálmán: *Összehasonlító szumer nyelvtan*. Svájc, 1975.
- Götz László: *Keleten kél a nap I—IV*. 1981–1984. Az ötödik kötet kiadása folyamatban
- Hérodotosz: *Historien* (H. W. Haussig magyarázataival). 1955.
- Komoróczy Géza: *A szumir irodalom kistükre*. Bp., 1970.
- Komoróczy Géza: Gilgames. Agyagtáblák üzenete. Bp., 1974.
- Kalicz Nándor: Agyag istenek. Bp., 1974. László Gyula: *Őstörténetünk*. Bp., 1981.
- Makkai J.: A tartariai (Alsótatárlaka) lelet és Délkelet-Európa újabb kőkora. Alba Regia 4.1966.
- Makkai J.: A tartariai (Alsótatárlaka) táblácskák. *Magyar Tudomány*, Bp., 1970.
- Novotny Elemér: Sumer–magyar. Svájc, 1977.
- Oláh Béla: Édes magyar nyelvünk szumir eredete. Buenos Aires, 1980.
- Oláh Béla: *A Nimrud hagyomány*. Buenos Aires, 1985.
- Padányi Viktor: *Sumir magyar nyelv*. Ausztrália, 1961. Keleti Figyelő
- Perlov, Borisz: *Tatárlaka üzenete*. Oroszul: Tehnik I Mologyeys, 1975/12. Magyarul: Forrás, 1981. november
- Soproni S.: *A budakalászi kocsi*. Folia Archeologica, Bp., 1954. VI.
- Torma Zsófia: *Sumér nyomok Erdélyben*. Buenos Aires, 1972.
- Trubetzkoy, N. S.: *Gedanken über das Indogermanenproblem*. Acta linguistica 1.1939.
- Varga Zsigmond: *Ötezer év távlatából*. Debrecen, 1942.
- Varga Zsigmond: Az ősmagyar mitológia szumir és ural–altaji öröksége. San Francisco, 1956.
- Magnus Magnusson: *Ásóval a Biblia nyomában*. Bp., 1985.
- Vlassa, N.: Kulturelle Beziehungen des Neolitikums Siebensbürgens zum Vorderen Orient. Acta Musei Napocensis 7.1970.
- Vlassa, N.-Saveanu, S.: *Meglátogattak-e bennünket a sumerok?* Magyar Őskutatás II. 6. 1977. Buenos Aires. Románul: Magazin, 1970. dec. Bukarest
- Woolley, L: Mesopotamien und Vorderasien. 1961.
- Zakar András: *A sumer hitvilág és a Biblia*. Garfield, 1973.
- Zakar András: *A sumer nyelvről*. Svájc, 1975.
- Zakar András: *A magyar őstörténet felé*. Buenos Aires, 1978.
- Zürichi Magyar Történelmi Egyesület: *Magyarok őstörténete. Összefoglaló áttekintés*. Budapest, 1992.